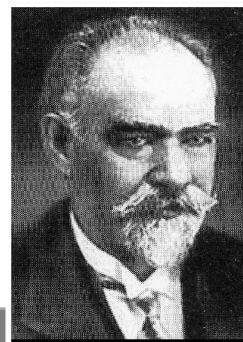

АКАД. ПРОФ. Д-Р АНАСТАС ИШИРКОВ – ОСНОВОПОЛОЖНИКЪТ

(ПО СЛУЧАЙ 140 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО МУ)

БЕЛЕЖИТИ БЪЛГАРСКИ ГЕОГРАФИ

Ан. Иширков е роден в Ловеч на 5 април 1868 г. Израства като сирак, отгледан от родителите на майка си. Учи последователно в Ловеч, в Априловската гимназия в Габрово и във Велико Търново, където завършва гимназиалното си образование. Същата година (1888) е открито Висшето училище в София (дн. Софийски университет) и със стипендия на Министерството на народното просвещение Ан. Иширков се записва за студент в Историко-филологическия отдел. Заедно с още 34-ма курсисти той е от първия випуск висшисти (1891), завършили в България. Последва назначение като учител във Варненската мъжка гимназия, където преподава и география.

Природната интелигентност и литературният талант, който Ан. Иширков развива още като ученик (малко е известно, че той е автор на повече от 20 публикувани разкази, приказки и стихотворения), са основание да бъде изпратен през 1892 г. отново с държавна стипендия, да следва две години славянска филология в Лайпцигския университет в Германия, където да защити докторска дисертация. Но Ан. Иширков се насочва към географията и посещава лекции на видния германски географ Фридрих Рацел — основоположникът на антропогеографията. По-късно под негово ръководство пише докторската дисертация „Южна България“, която успешно защитава през 1895 г. Същата година е назначен за учител по география в Първа мъжка гимназия в София, но не успява да завърши учебната година. Във връзка с предстоящото откриване на катедра по география във Висшето училище, отново е изпратен на специализация в Германия, този път в Берлинския университет при друг виден представител на германската географска школа – проф. Фердинанд фон Вилхелм Рихтхофен.

След завръщането си в България Ан. Иширков е назначен чрез конкурс от 1 февруари 1898 г. за редовен доцент по география и обща етнография – първият, а цели 17 години и единствен преподавател по география в Университета. С този акт се поставя началото на нов период за географията в България — академичния, през който тя се обособява и развива като самостоятелна наука. И това много важно и много успешно начало е свързано неразривно с дейността – преподавателска, организаторска и творческа — на проф. Ан. Иширков, който в продължение на повече от 35 години ръководи младата наука. Високият професионализъм и трудолюбието му бързо са оценени и през 1903 г. той е избран за извънреден професор, а през 1909 – за редовен професор. Същевременно през 1906 г. е избран и за действителен член (академик) на БАН като признание за активна научна дейност и приноси в областта на географията и историята. Същата 1906 г. проф. Ан. Иширков основава в Университета Географски институт със сбирки и библиотека към него (на базата на своята лична). Трикратно е избран и за декан на Историко-филологическия факултет (1910/11, 1918/19, 1920/21), а през учебната 1915/1916 г. е ректор на Университета. От 1920 г. проф. Ан. Иширков преподава география и в Свободния университет в София (дн. Университет за национално и световно стопанство – УНСС). Проф. Ан. Иширков е учредител и на Българското географско дружество — БГД (1918), на което е избран за председател, а от 1934 г. – за почетен председател.

Проф. Ан. Иширков се ползва с изключителен авторитет на учен. За приносите си към географията, историята и етнографията е избран за член на редица научни институции и дружества в България и в чужбина: Германия, Полша, Чехословакия, Унгария, Сърбия (дописен и почетен член на географските дружества в Берлин, Прага, Белград и на Маджарското етнографско дружество в Будапеща). Участва и в редакционните комитети към много списания като Български преглед, Българска библиотека (издавана в Лайпциг), Австрийска библиотека (Виена), Географска библиотека (София). Редактор е на сборника „Ловеч и Ловчанско“ (кн. I-IV). Като университетски преподавател или като дългогодишен председател на БГД участва в редица международни научни форуми. Избран е за почетен председател на авторитетния IV конгрес на славянските географи и етнографи (София, 1936).

Пионер на географските изследвания и ерудиран учен с разностранни интереси, проф. Ан. Иширков допринася за всестранното развитие на българската география. С много от трудовете си той поставя началото на редица от географските научни направления. Може да се каже, че сам твори географията, която преподава в Университета. Лекциите му, както и научните му трудове, са написани в добър стил, изразителен и приятен, добит и от неговите литературни занимания.

Научното му творчество обхваща повече от 20 рецензии и отзиви, 25 книги (10 на български език, 8 на френски, 4 на немски, по 1 на руски, унгарски и чешки), 169 статии по география, история и етнография (от тях 26 написани на чужди езици). Няма друг български географ с публикувани научни трудове на 11 езика: български, немски, френски, руски, английски, унгарски, чешки, полски, шведски, италиански, сръбски. Проф. Ан. Иширков е автор и на първите географски обобщения за територията на България: „Принос към географията на княжество България“ (1907), „България. Географски бележки“ (1910, преведена на руски и немски ез.), „Орография и хидрография на България“ (1913, на немски ез.). Замисля и цялостна монография за географията на България, но не успява да я реализира. Въпреки това неговата книга за България (1910) - богато илюстрирано и луксозно за времето си издание, може да се определи като първата българска география на страната.

Като полиглот (ползвал е 8 езика) и най-вече като отличен познавач на българския народностен проблем, проф. Ан. Иширков изпълнява освен научни и политически и културни мисии: член-съветник е на българската делегация за сключване на мирния договор в Букурещ (1913), посещава двукратно с културни мисии Германия и Швейцария (през Първата световна война), пише меморандумите до Парижката мирна конференция. На базата на собствените си изследвания с научна безпристрастност изтъква неоспорими доводи за българските искания. Прочута в цяла Европа става и полемиката му с известния сръбски професор Йован Цвийч относно Македония. На българите в Румънска Добруджа, Македония, Беломорска и Източна Тракия, Поморавско, Западните покрайнини и Бесарабия проф. Ан. Иширков посвещава 19 книги и повече от 50 статии. Но дори и по време на всеобщи национални екзалтации около войните не се поддава на временни увлечения и не изменя на научната си съвест, ако и да е бил подтикван към подобно нещо от официалните среди в България. Така той изпълнява на дело както професионалния, така и гражданския си дълг – нещо, с което съвременните географи не могат да се похвалят. Личната му смелост и гражданска доблест стават достоен пример за неговите ученици и последователи.

Освен в политическата, проф. Ан. Иширков работи и в много други области на географията:

— поселищни проучвания – главно на градовете (Варна, Шумен, Елена, Копривщица, София, Ловеч, Търново,

Бургас, Пловдив). Издава и първото Упътване за изучаване на селищата в българските земи (1906);

— население и демография;

— топонимия и произход на имената на големите български области (Загорье или Загора, Македония, Тракия, Добруджа);

— стопанско-статистически проучвания;

— физикогеографски проучвания: върху климата (предимно на София), хидрологията (Черно море, хидрография на България, р. Осъм, изворът Глава Панега), геоморфологията (карст, земетръси, тектоника на България, морфометрични изследвания)

— историческа картография.

Проф. Ан. Иширков има големи приноси и за утвърждаването на географията като учебен предмет в българското училище с подобаващ хорариум. В областта на училищната география има 12 публикации, 4 от които са посветени на учебните училищни програми. Има съществен принос за утвърждаването на геоморфологията, климатологията и биогеографията като раздели на физическата география. С оглед разграничаването на геоморфологията от съществуващата по това време учебен предмет геология, проф. Ан. Иширков изказва знаменитата дефиниция: „Геологията е учение за миналото, уяснено с настоящето, а геоморфологията – учение за настоящето, уяснено с миналото“. През 1899 г. публикува в сп. „Училищен преглед“ (кн. 3) забележителната си статия „Рецензии на 26 учебника по география за I, II и III класове“. В нея констатира многобройни грешки и слабости, но същевременно посочва и как да се пишат подобни учебници. Негова е и заслугата девизът „Обучавай нагледно“ да стане ръководно начало в методиката за обучение по география – той многократно пише и настоява учебният процес по география да включва и наблюдения извън класната стая. Поради това особено голямо значение придава на две страни от подготовката на учителя по география – познаването в подробности на родния край и познаването на географската литература.

През целия си творчески път проф. Ан. Иширков остава привърженик на антропогеографията и единната география. Той създава собствена антропогеографска школа, която е в основата на съвременната българска географска наука. През обективната призма на времето трябва да признаем заслугата на проф. Ан. Иширков и на неговите ученици за изграждането на здравата методологическа основа, която крепи родната география като наука и до днес.

Проф. Ан. Иширков е ярък пример за това, че големият учен е и истински Човек. Той притежава благороден характер, има голяма обща и езикова култура и научна ерудиция, но и висок морал. Затова се радва на голяма обич на студенти и учители и на уважение от колеги, общественици и държавници. Въпреки това живее скромно и завещава на Софийския университет (на специалност География) освен богатата си лична библиотека и 900 хил. лв. с настояване от лихвите им през 2 години да се изпращат младежи на специализация в Берлин, Виена или Париж. На 6 април 1937 г. проф. Ан. Иширков завършва жизнения си път и влиза в пантеона на безсмъртните велики българи.

БГД посвещава първия том от своите „Известия“ (1933) изцяло на проф. Ан. Иширков по случай 35-годишната му преподавателска дейност в Университета. В него са напечатани 39 специални научни статии от 31 български и 8 чужди учени. През 1985 г. БГД учредява медал „Ан. Иширков“. На неговия живот и дейност са посветени повече от 20 публикации.

Приносите и делото на проф. Ан. Иширков са достатъчно важно основание юбилейната за нашето списание 2008 г. да премине и под знака на 140-годишнината от рождението на основателя на българската географска школа. Това е израз и на нашата почит и признателност към големия Учен и Човек, с когото всеки български географ може и трябва да се гордее.